

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA-IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

REZUMATUL
TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator:
Prof. univ. dr. Mircea Braga

Doctorand:
Maria Spătariu

2010

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA – IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

***REPORTAJ ȘI LITERATURĂ:
DISOCIERI ȘI INTERFERENȚE ÎN LITERATURA
ROMÂNĂ
REZUMAT***

**Coordonator:
Prof. univ. dr. Mircea Braga**

**Doctorand:
Maria Spătariu**

2010

Cuprins

Argument.....	p. 5
Capitolul I. Triada reportaj, literatură, gazetărie.....	p. 8
I.1. Opinii și controverse în definirea reportajului.....	p. 9
I. 2. Reportaj și scriitură jurnalistică.....	p. 11
I. 3. Reportaj și literatură.....	p. 14
I. 4. Funcțiile reportajului ca act de comunicare și act literar.....	p. 19
I. 5. Raporturile autor - personaj, autor - narator și narator – lector.....	p. 20
I. 6. Literatură - gazetărie, un drum cu două sensuri de influență.....	p. 22
I. 7. Tipologia reportajului.....	p. 29
Capitolul al II-lea. Prefigurări ale reportajului (de la cronici la memorialele de călătorie).....	p. 32
II. 1. Elemente de reportaj în cronici.....	p. 33
II. 2. Veleități de reporter în opere cu caracter științific.....	p. 38
II. 3. Eseu, poem și realitate.....	p. 41
II. 4. Călătorii, primii reporteri?!.....	p. 44
II. 5. De la război la reportaj.....	p. 59
Capitolul al III-lea. Reportajul în perioada interbelică.....	p. 65
III. 1. Între social și senzațional.....	p. 70
III. 2. Reportaj politic. Reportaj propagandistic.....	p. 77
III. 3. „Reportajul ideologic” sintagmă sau realitate?.....	p. 92
III. 4. Imaginea feminină și reportajul.....	p. 94
III. 5. De la fascinația altor zări la reportajul lucid.....	p. 95
III. 6. Reportajul de război.....	p. 106
Capitolul al IV-lea. Geo Bogza: poezia reportajului.....	p. 111
IV. 1. Ce este reportajul?.....	p. 113
IV. 2. Țări de piatră, de foc și de pământ.....	p. 119
IV. 3. Mediul citadin sau virulența pamfletară.....	p. 129
IV. 4. Reportaj sau poem.....	p. 137
IV. 5. De la tehnici narative la lirism.....	p.139
Capitolul al V-lea. F. Brunea-Fox sau lecția de reportaj.....	p. 145
V.1. Reportajul, act de creație simultană cu realitatea.....	p. 147
V. 2. Geografii sociale.....	p. 150
V. 3. ”Senzaționalul” de la periferia societății.....	p. 160
V. 4. Călătoria ca sondare a realității.....	p. 170
V. 5. Între simplitatea stilului și complexitatea tehnicilor literare.....	p. 176
Capitolul al VI-lea. Reportajul în comunism.....	p. 181
VI. 1. Crearea (pseudo)realității.....	p. 181
VI. 2. Reportajul ca poleire a realităților românești.....	p. 185
VI.3. URSS sau cultul regatului ceresc.....	p. 192
VI. 4. Teme și construcții subversive.....	p. 199
VI. 5. Dincolo de granițe.....	p. 205
Capitolul al VII-lea. Revoluția reportajului.....	p. 213
VII.1. Un gen literar perimat?!.....	p. 216
VII. 2. Inversarea rolurilor: lectorul devine autor de reportaje.....	p. 219
VII.3. Didacticismul clasificărilor.....	p. 221
VII.4. Viorel Ilișoi sau o excepție de la regulă.....	p. 230
Concluzii. Reinventarea reportajului, o șansă pentru presa scrisă?.....	p. 234
Bibliografie.....	p. 239
Anexe.....	p. 253

Cuvinte cheie: reportaj, reporter, literatură, jurnalism, România, interbelic, postbelic, comunism, revoluție, non-ficțiune, literatură-document, ziar, paraliteratură, literatură de frontieră, realitate, interferențe, disocieri, social, politic, propaganda, memorial, cronică.

Studiul *Reportaj și literatură: disocieri și interferențe în literatura română* nu se vrea a fi o teză exhaustivă și nici una care să transforme cu orice preț reportajul într-o specie a literaturii, fie ea și de frontieră. Ar fi probabil un demers sortit eșecului într-un moment în care există un puternic și obstinant curent de încadrare a reportajului în domeniul publicisticii. Și atunci, de ce această abordare prin vizorul literaturii? Pentru a demonstra vitalitatea unei specii (cum este reportajul denumit de teoreticienii ce îl plasează printre nisipurile mișcătoare ale literaturii de frontieră) sau unui gen (termenul aparține, bineînțeles, jurnaliștilor și analiștilor mass-media) care s-a reinventat mereu de-a lungul existenței sale în cultura română. Pentru că de ani buni reportajul a devenit, cantitativ și calitativ, „Cenușăreasa” presei contemporane, genul care nu mai reușește să imprime pe retina cititorului ceea ce reporterul a văzut, ceea ce reporterul a simțit și ceea ce reporterul a trăit. Pentru că reporterul pare să uite condiția sa de a „sesiza intuitiv și instantaneu semnificațiile, de a le regrupa pentru a oferi cititorului ansambluri sintetice ce pot fi demonstrate imediat”, cum cerea Jean-Paul Sartre.

Și totuși, de-a lungul a peste o sută de ani, sau aproape două sute, dacă e să îmbrățișăm părerea lui George Ivașcu conform căreia Gheorghe Asachi este „întâiul reporter român”, reportajul din cultura română s-a dovedit a fi scriitura ce a știut să jongleze deopotrivă cu mijloacele literaturii și ale gazetăriei. În acest sens, studiul de față intenționează să ofere câteva chei de lectură ale reportajului ca gen proteic, care și-a câștigat vitalitatea și cameleonismul prin împrumuturile din literatură și prin demersul câtorva reporteri de a aduce literaritatea în gazetărie și tumultul gazetăresc în literatură.

Această perspectivă asupra reportajului românesc nu urmărește să construiască un tablou exhaustiv, care să îi evidențieze pe toți cei care au contribuit la devenirea reportajului, ci doar să urmărească mereu schimbătoarele fațete ale reportajului. În consecință, au fost delimitate câteva perioade în istoria genului/speciei, iar criteriile alese în acest sens au fost cele literar-istorico-politice deoarece, în ansamblu, reportajul s-a pliat, consecutiv sau concomitent, pe tribulațiile a două lumii: cea exterioară, a climatului social-politic, și cea interioară, a literaturii. Apoi, fiecare segment temporal a fost dezvoltat în abordări tematice, în interiorul cărora am optat pentru câteva exemplificări, fără să ne propunem să facem o istorie a reportajului, fapt ce ar fi presupus o aplecare mai detaliată asupra autorilor de gen. În final, având în vedere continua reinventare a reportajului, am considerat necesară reiterarea demersului lui Geo Bogza din 1934 și am inițiat o mică „anchetă” despre starea reportajului. Demersul nostru a vizat atât reportajul de azi, cât și de mâine, iar întrebările au fost adresate deopotrivă unor reporteri, scriitori sau analiști media.

Primul capitol al studiului, *Triada reportaj, literatură, gazetărie*, abordează problema raporturilor reportajului cu literatura și gazetăria, iar analiza pornește de la controversalele iscate de definirea reportajului cu gen publicistic (*Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția 1998, și *Mic dicționar de jurnalism*), ca specie literară (Felix Aderca, Truman Capote), ca act de creație aflat la granița dintre document și literatură (George Macovescu, George Munteanu, Brunea-Fox). Am evidențiat apoi faptul că relația reportaj – gazetărie are la bază condițiile intrinseci ale existenței reportajului: reportajul este scris pentru o anumită publicație și respectă rigorile acesteia, precum și cuvintele cheie – aici, acum – care definesc evenimentul de presă; reportaj înseamnă că reporterul a fost implicat în evenimentul despre care relatează și în care ne face să ne simțim implicați prin intermediul unui summum de tehnici și procedee narrative, care sunt în antiteză cu concizia și uniformizarea stilului jurnalistic.

Stilul viu, palpabil care îl aduce pe cititor în mijlocul evenimentului și îl transformă în participant, stă la baza raport pe care reportajul îl stabilește cu literatura. Din acest punct de vedere, am urmărit două aspecte: cel al literarității, adică al unui reportaj-discurs ce nu și-a epuizat entropia, posibilitatea de semnificație, și cel al fictivizării: literatura contemplă viața, o interpretează, o recrează, iar în unele situații chiar o rectifică, în timp ce reportajul se situează în afara convenției fictivizării. În consecință, așa, cum spunea George Macovescu, „literatura e prezentă prin mijloace arhitectonice în reportajul care nu acceptă intervenția ficțiunii”.

Relația reportaj-literatură a fost privită și din perspectiva raporturilor autor - personaj, autor - narator și narator – lector, în reportaj. De pildă, autorul joacă mai multe roluri: este un personaj care își îndeplinește rolul de reporter (așa cum îl întâlnim în text, el se află în interiorul timpului povestirii, nu cunoaște finalul, pune întrebări, observă și înregistrează elementele din care naratorul va face apoi selecția), este un narator, ce relatează totul după ce acțiunea s-a încheiat. Această ultimă funcție nu și-o pierde niciodată, deși, uneori, poate opta pentru naratori indirecți, dând cuvântul altor personaje ale căror spuse le reproduce prin citate, dialog etc. Se conturează astfel și alte puncte de vedere, independente de cel al naratorului, dar nu și de cel al autorului, care le permite să ia cuvântul și în ceea ce scrie. Cea de-a treia relație ce trebuie discutată atunci când vorbim de reportaj este cea dintre autor și lector, dintre emițător și receptor, dacă e să ne referim la cei doi în termenii actului de comunicare.

Autorul este primul cititor a ceea ce scrie, deci lector alter ego. Lectorul vizat este format, într-o primă fază, din cititorii ziarului, ale căror caracteristici generale de grup și ale căror orizonturi de așteptare sunt cunoscute în linii mari. Din acest grup se poate delimita un lector mult mai precis conturat, care se regăsește în adresările directe ale autorului către o anumită categorie de public (Brunea-Fox, de exemplu, îl transformă pe Ștefan Roll în personaj al unui reportaj, prin adresare directă).

În finalul primului capitol am optat pentru o scurtă dezbatere asupra a ceea ce anume datorează literatura reportajului și jurnalisticii. Nu puține sunt cazurile din literatura română când ziaristii devin personaje, iar textul jurnalistic este transferat și înglobat operei literare, contribuind astfel la construirea nivelului intertextualității (vezi scena din Poiana lui Iocan din *Moromeții*, de Marin Preda, sau momentele *Groaznică sinucidere din strada Fidelității și Înflorătoarea și groaznică și oribila dramă din strada Uranus*, de I. L. Caragiale). Apoi, instrumentele specifice scrierii reportajului sunt utilizate de scriitori în opere ficționale menite să creioneze o epocă sau evenimente de importanță istorică (de exemplu, romanul lui Duiliu Zamfirescu, *În război*). Am concluzionat capitolul arătând că, pe arii largi, autenticul din jurnalism și, îndeobște, din reportaj a influențat literatura în trei perioade: interbelică, optzecistă și contemporană. Această influență a fost anticipată și sintetizată de unul dintre reprezentanții literaturii autenticității Camil Petrescu, care, într-un articol din 1924, nota că „*Cea mai bună literatură este o formă superioară a reportajului. (...) Eu nu pot vorbi onest decât la persoana întâi*”. În consecință, interferențele literaturii cu jurnalistică nu ocolesc nici așa-numita literatură-document, un fel de reportaj limită, în care realul intră în ficțiune, iar ficțiunea intră în real. Două exemple în acest sens sunt *Cu sânge rece: relatare fidelă a unei crime multiple și a urmărilor ei* al lui Truman Capote și *Pe urmele destinului*, de Romulus Cioflec.

Cel de-al doilea capitol, *Prefigurări ale reportajului (de la cronici la memoriile de călătorie)*, inventariază elementele ce au premers apariția reportajului în opere literare sau paraliterare. În cronicile Țării Moldovei și ale Munteniei, elementele de reportaj pot fi căutate acolo unde cronicarul a fost martorul evenimentelor pe care le menționează în scrierile sale și acolo unde elementele de „jurnalism al trăitului” colorează cronicile, adică în letopisețele lui Miron Costin, Ion Neculce, Dionisie și Ianache Văcărescu. Analiza a evidențiat atât secvențe binecunoscute, cum ar fi scena invaziei lăcustelor, cât și faptul că însuși cronicarii au accentuat dublul lor statut de cercetători ai istoriei și de participanți direcți la unele evenimente.

Prefigurări ale reportajului apar, de asemenea, în opere ce concentrează date cu caracter științific, precum *Descrierea Moldovei*, a lui Dimitrie Cantemir, și textele inspirate de călătoriile arheologice ale lui Cezar Bolliac. Felii de viață înfățișate ca tablouri simbolice alcătuiesc *Cântarea României*, a lui Alecu Russo, sau conturează tabloul experiențelor vânătoarești din eseul lui Alexandru Odobescu: *Pseudo-cynegeticos*.

Cea mai mare parte a acestui capitol este dedicată literaturii de călătorie, având în vedere că reportajul de călătorie s-a conturat ca un fir al Ariadnei în dezvoltarea de aproximativ 150 de ani a reportajului în literatură. Ce transformă o scriere în memorial sau reportaj de călătorie? Accentul pe care autorul îl pune pe partea științifică sau pe impresiile și trăirile sale, precum și distanța în timp la care a fost scris, sau altfel spus „*raportul dintre informație, document, fapt real sau cugetare abstractă și plămuire literară*”, susține Silviu Iosifescu. Pornind pe firul istoriei literaturii române, am analizat prefigurările reportajului în memorialul de călătorie cu caracter exotic al lui Nicolae Spătaru-Milescu, în cel dominat de accente grave al lui Dinicu Golescu, în memoriile cu caracter descriptiv semnate de Ion Codru-Drăgușanu, Iosif Vulcan și Vasile Alecsandri, în memoriile de călătorie cu caracter instructiv-educativ scrise de Gheorghe Asachi, Dimitrie Bolintineanu și Nicolae Filimon și în cele dominate de romantism ale lui Alexandru Vlahuță și în scrierile „reportaj-lucid” (aprecierea îi aparține lui Silviu Iosifescu).

La configurarea reportajului au contribuit, de asemenea, și însemnările celor care au fost martori ai Războiului de Independență și ai Primului Război Mondial. Elemente de reportaj sunt prefigurate în scrisori ale militarilor și ofițerilor, în portrete ale celor căzuți în luptă și în relatări din zona de război, publicate în presă română, dar dincolo de aceste timide prefigurări ale reportajului de război, primele scrieri ce au așezat experiența personală belică pe o structură narativă bine încheată i se datorează lui și sunt rodul celor doi ani de război și prizonierat din timpul primului război mondial. Reportajele lui George Topârceanu, *Amintiri din luptele de la Turtucaia și Pirin-Planin*, relevă capacitatea autorului de a combina impresionabilitatea și pasiunea poetului cu observația pătrunzătoare a unui reporter.

Experiențe din prima conflagrație mondială au stat în centrul unor însemnări de război publicate de Camil Petrescu și Octavian Goga, de asemenea. O concluzie se impune referitor la rolul pe care autorii acestor însemnări de război l-au avut: George Topârceanu, Camil Petrescu și Octavian Goga au fost gazetari, dar pe front au mers în calitate de soldați. Nu au fost simpli observatori, ci au spus propria lor poveste. Istoria reportajului consemnează relativ puține situații în care autorul își

depășește condiția de martor implicându-se în acțiune ca personaje; în schimb, în cazul acestor scrieri de război, autorii lor joacă mai întâi rolul unor personaje principale și abia la finalul acțiunii se transformă în naratori și autori.

Capitolul al treilea conturează consacrarea reportajului ca gen răsfațat al publicisticii românești din perioada interbelică. În planul culturii naționale, maturizarea reportajului și frenezia conceperii lui se datorează reprezentanților avangardismului, care îndemneau scriitori și publiciști „*să defrișeze jungla realului*“, „*să arunce*“ spre noi țărături „*fragilele punți*“ de luare în stăpânire de către arta cuvântului (ori de către arte, în general) a unor „*terenuri*“ / „*spații vitale*“ încă necunoscute, „*periferice*“. Reportajul a fost înțeles ca instrument social și de alți reporteri și scriitori din vreme, iar dovadă stau răspunsuri primite de Geo Bogza în cadrul anchetei dedicate reportajului. Ancheta a fost publicată în „*Vremea*” în 1934, iar la întrebări au răspuns N. D. Cocea, Mircea Eliade, F. Brunea-Fox, Felix Aderca și N. Davidescu.

Din punct de vedere tematic, reportajul interbelic s-a axat pe câteva categorii: reportajul social și senzațional (viața minerilor, traiul copiilor obligați să muncească, protestele mute sau sonore ale muncitorilor, penuria oamenilor și a pământului, respectiv lumea haiducilor, a tâlharilor și a prostituatelor), reportaj de călătorie, reportaj de război și reportajul politic și propagandistic. Se constată astfel că implicarea socială a literaturii și publicisticii a dobândit conotații politice și, în consecință, o privire analitică asupra reportajului românesc din această perioadă trebuie să fie încadrată și în contextul istorico-politic al vremii, nu doar în cel cultural-literar. Reportajul românesc și-a conturat individualitatea în două dintre decadele problematice ale secolului (anii `20 și anii `30), când regrupările pe criterii politice treceau din domeniul economico-administrativ în cultură, deci implicit în literatură și jurnalism. Iar consecințele, materializate la început în reportaje axate pe tematici sociale, vor denatura în reportaje propagandistice sau reportaje de călătorie pro-sovietice. Două motive stau în subsidiarul acestei transformări: primul dintre ele este dat de curentul pro-sovietic foarte activ în plan european, iar al doilea – de obsesia tinerilor intelectuali români „*să scoată țara din provincialism și s-o facă să existe la scară universală.*” Afirmarea îi aparține Martei Petreu și a fost făcută referitor la Generația `27, dar ea surprinde spiritul general al intelectualității românești de atunci.

Conform Martei Petreu, s-au conturat grupul intelectualilor care au mers spre extrema dreaptă legionară (Emil Cioran, Mircea Eliade), grupul adepților extremei de stânga a comunismului (Miron Radu Paraschivescu, Alexandru Sahia) și grupul celor care oscilează conjunctural între apolitism și democrație (Petru Comarnescu). Spațiul publicistic nu este însă singurul punct de convergență al celor două grupuri: atât legionarii, cât și comuniștii militează pentru o Românie nouă, odată ce revoluția va fi săvârșită; modalitățile de înfăptuire a revoluției era însă văzute diferit. Nu acesta este punctul nostru de interes, ci modul în care aderarea la principiile legionare sau comuniste s-a reflectat în spațiul reportajului. O primă consecință în acest sens ar fi reportajul de investigație sau reportajul anchetă, iar o doua: partizanatul politic. Uimirea de care călătorii români din secolul al XIX-lea erau cuprinși în fața prefacerilor din Occident se repetă în reportajele dedicate URSS, însă peste acest strat al relațiilor elogioase se așază un altul, al propagandismului. Viziuni idilice asupra unor țări totalitariste sunt reliefate în reportajele lui Alexandru Sahia, Panait Istrati, Liviu Rebreanu și Emil Cioran. La polul opus reportajelor propagandistice stau o serie de reportaje-replică ale lui Emil Huszar, menite să ofere un contra-balans la scrierile elogioase la adresa fascismului și nazismului. Reportajul politic și cel propagandistic nu se leagă doar de călătoriile în alte țări și de spațiul comunist, ci și de afinitățile legionare pe care o parte din presa vremii le manifesta, iar în acest context am discutat problema mesianismului legionar, așa cum a fost teoretizat și promovat de Emil Cioran, Mircea Eliade, Mihail Polihroniade, Constantin Noica în paginile revistelor legionare – „*Buna Vestire*”, „*Glasul strămoșesc*”, „*Chemarea vremii*” etc.

Două subcapitole de mică întindere sunt dedicate apoi analizării conceputului de reportaj ideologic, promovat și ilustrat în epocă de Felix Aderca, prin volumul *Mărturia unei generații*, precum și discutării raportului femeie-reportaj, privit din două puncte de vedere: cel al apariției personajului feminin în reportaj și cel al reportajelor scrise de femei.

Tabloul reportajului de călătorie din perioada interbelică încheie acest capitol și evidențiază propensiunea scriitorilor-reporteri spre „*reportajul lucid*”, prin dispariția exoticii, a lecțiilor de geografie și istorie literară. În acest context, am trecut în revistă literatura de profil, alegând doar scrierile care valorifică elemente de reportaj de călătorie și a căror valoare literară nu este supusă discuțiilor: *Rapid-Constantinopol-Bioram*, al lui Camil Petrescu, *India*, de Mircea Eliade, *Chipurile și priveștiile Americii*, *Chipurile și priveștiile Europei*, de Petru Comarnescu, iar trecerea spre ele este făcută de călători precum Nicolae Iorga și Ion Petrovici, în ale căror scrieri se combină tehnica didactică și notația directă cu nervul scrierii, și de un Calistrat Hogaș cu a sa înclinație spre hiperbolizant și imaginar.

Ultimul subcapitol este dedicat reportajului de război, ilustrat de Virgil Gheorghiu în *Ard*

malurile Nistrului, Cu submarinul „Delfinul” la asediul Sevastopolului și Am luptat în Crimeea, precum și de Miron Radu Paraschivescu.

În interiorul studiului, am optat pentru două capitole micromonografice dedicate lui Geo Bogza și F. Brunea-Fox, iar motivația rezidă deopotrivă în nominalizarea lor ca întemeietori ai marelui reportaj românesc, cât și în influența pe care au avut-o, prin tematica și stilul abordate, asupra generațiilor următoare de reporteri. În consecință, capitolul al IV-lea îi este dedicat lui Geo Bogza și debutează cu o schiță a concepției reporterului despre reportaj, literatură și gazetărie. Am considerat necesar acest tablou teoretic, având în vedere că afirmații precum „*Reportajul nu e numai menit să fie cel mai sensibil seismograf al vieții de azi, el e menit să devină unul din instrumentele temute care vor ajuta la viitoarele mari prefaceri ale pământului*” (Geo Bogza) își găsesc susținerea în creația publicistică bogziană din perioada interbelică.

O primă serie de reportaje – cele dedicate Țării Moților, Cadrilaterului, Basarabiei, Deltei Dunării și Spaniei - au în centru omul obișnuit și greutatea vieții unor oropsiți ai sortii. Schema urmată de scriitor este simplă: faptele și imaginile, adică decupajele din real, sunt prezentate într-o manieră interiorizată ce „*contribuie masiv la sporirea impresiei de ireal, dilatarea enormă a detaliului fiind unul din mijloacele prin care se constituie și se impune o realitate halucinantă, produs al ficțiunii*”, consideră Miron Constantinescu. Urmând acest tipar, reportajele pun în valoare legătura osmotică dintre om și natură. Aceasta se manifestă pe două planuri: primul este cel al atașamentului organic, pe care oamenii îl manifestă în comportamentul lor față de natură, iar cel de-al doilea al luptei inegale pe care o duc cu forțele naturii. De pildă, pentru mineri, coborârea în mină este o obișnuință, pentru scriitor însă, aceasta echivalează cu coborârea lui Dante în infern.

Într-o altă serie de reportaje, nestrânse într-un volum tematic, scriitorul pătrunde în viața citadină a unei țări exploatare, a celor câtorva milioane de oameni prost hrăniți, prost îmbrăcați, prost plătiți, care trudes în tăcere, în nepăsarea celorlalți, pentru binele a câtorva mii de alți oameni ce se ascund în spatele registrelor, în vile ce „înghit” prin măreția și luxul lor bordeiele amărâte ale muncitorilor. Privirea scormonitoare descoperă din nou aspecte detestabile și astfel, reportajelor mediului citadin le sunt circumscrise câteva teme care au ca punct comun tonul vehement acuzator. Condițiile derizorii în care sute de oameni muncesc sunt descrise în *Tăbăcării* și *Spălătoresele*; existența sordidă din periferii sau din centrul orașului este dezvăluită în *Ghetto-ul românesc din Brașov*, *Valea Plângerii* și *Gură de om, gură de câine*; stratificarea socială prinde contur în *Călătorii cu trenul*, *Orele orașului*, *Tramvai clasa a II-a*, *Nopti de ger*; cu exilații societății facem cunoștință în *Viața lui Tata Moșu*, *Vatra luminoasă*; despre cruzime se vorbește în *Breasla măcelarilor*, iar despre viața celor bogați, în *Cazinoul din Sinaia*. Din punct de vedere al construcției, aceste reportaje sunt dominate de tehnica detaliului dilatat, care acționează pe două planuri: unul auctorial – prin semnificațiile pe care reporterul le extrapolează, și unul al personajelor: ascunzându-se în spatele registrului, directorul din *Tăbăcării* concediază, asasează, prefăcându-se că e o simplă unealtă în mâinile caietului cu cifre și, încet-încet, ficțiunea cu grijă construită ia în stăpânire realitatea. Aceeași tehnică este utilizată în *Călătorii cu trenul*, *Orele orașului*, *Tramvai clasa a II-a*, *Nopti de ger*, pentru a contura o panoramă a păturilor sociale: în noptile geroase, frigul se transformă dintr-o problemă cum nu se poate mai abstractă, „*circumscrisă la grade și liniuțe*”, într-o foarte dureroasă problemă socială. Frigul măsurat în grade sau după grosimea respirației care îngheață, după sobele imense și fierbinți, după gardurile arse, realizează o primă clasificare a oamenilor, în cei care suferă de foame și de frig și cei care nu cunosc „*două dintre relele pământului*”. Inovator din punct de vedere tehnic se dovedește autorul și în *Tata Moșu*, un reportaj ce uimește prin elemente de tehnică cinematografică și suprarealistă ce succed cu repeziciune secvențe-flashuri din viața lui Tata Moșu.

În timp, perspectiva de revoltat lucid este depășită în favoarea unei arte combative mai cuprinzătoare, care îngăduie frumosului și delicatului să înlocuiască diformul și infernul caracteristice primelor scrieri publicistice bogziene. Omul, eroismul, evocarea și amintirea încep să-și facă loc, iar reportajul lui Bogza începe să împrumute tot mai mult din tehnica poemului în proză: *Delta Dunării, o împărăție a apelor* și *Cartea Oltului* sunt exemple sugestive în acest sens. Discuțiile în jurul apartenenței literare sau jurnalistice a acestor scrieri nu au fost puține și, dincolo de orice încadrare în granițele unei specii, este utilă sublinierea unui fapt: punctul de pornire al acestor construcții este cel al unui reportaj tipic - realitatea, care este transfigurată de autor, dar transfigurarea nu este una în sensul ficționalizării, ci al potențării ei, adică imaginația lucrează ca și în cazul lui Gala Galaction, prin hiperbolizare. O succintă analiză a stilului și construcției reportajelor lui Geo Bogza încheie acest capitol.

F. Brunea-Fox sau lecția de reportaj, capitolul al V-lea, oferă prima viziune de ansamblu asupra tuturor reportajelor publicate de Brunea-Fox în perioada interbelică și este prefăcut de câteva considerații privind concepția sa despre reportaj și locul reporterului în publicistica română. Pentru exemplificare reproducem o singură apreciere, aparținându-i lui Geo Bogza: „*De vorbă cu d-l Brunea*

Fox este în bună măsură de vorbă cu însuși reporterul, într-atât în presa noastră contemporană, noțiunea de reportaj este legată de numele domniei sale, situație de nimeni contestată.”

Al doilea subcapitol conturează peisajul geografilor sociale pe care Brunea-Fox le-a delimitat în reportaje precum *Cei patru gemeni din Pâtârlagele, Unde voi naște?, Trenul-fantomă, Patul nr. 6, O gazdă de studenți, Circul, Circul din gropile lui Oatu* etc. Geografiile sociale se conturează prin povestea fetelor care nasc sub poduri și nu au cu ce să-și hrănească nou-născuții, prin nopțile petrecute la gazde ce primesc câte șase, opt sau zece persoane în cămăruțe pline de igrasie, prin oamenii circului, prin călătoriile cu trenul văzut ca spațiu ce unește sau desparte păturile sociale. Dincolo de teme, uimește capacitatea reporterului de a jongla cu planurile narative și cu rolurile pe care le joacă. De pildă, Brunea-Fox poate fi un simplu ascultător, căruia i se povestește totul de către o multitudine de naratori (*Unde voi naște?*) sau poate fi personaj actant, ce intervine în desfășurarea acțiunii (*Trenul-fantomă*).

Despre F. Brunea-Fox s-a vorbit adeseori în epoca sa ca despre reporterul senzaționalului, dar el n-a căutat niciodată faptul de senzație, publicitatea ieftină; senzațional în ceea ce a scris a fost aplecarea asupra unei umanități trecute cu vederea, asupra unor oameni exilați de comunitate. Iar dacă e să ne referim la senzaționalul din reportajele lui Brunea-Fox pornind de la explicația acestui cuvânt – *”care impresionează puternic, uimește, emoționează”* – atunci da, trebuie să recunoaștem că reportajele lui Brunea-Fox, circumscrise odinioară sferei senzaționalului, au avut aceste efecte pentru că autorul a știut să descopere umanitatea celor considerați inumani: oameni suferind de lepră, cerșetori și prostituate. ”Senzaționalul” de la periferia societății este analizat în cel de-al treilea subcapitol, prin reportaje precum *Cinci zile printre leproși, Rondul de noapte, A murit Sbonghici, Ulița babalâcilor, Lăzăriică și Jurnalul unei razii*. Fiecare dintre aceste scrieri este în fapt povestea unei drame, o dramă prezentată nu din exterior, așa cum se mai întâmplase, ci din interior. Calitatea de martor sau participant în acțiune influențează și construcția textelor, așa că senzațiile de natură olfactivă, motrică și vizuală, sunt deja transformate în trăiri interioare, portretele devin punctul de plecare al unor întrebări privind viața și existența lui Dumnezeu, iar obiectivul fotografic cu care pare să fie dotat ochiul reporterului înregistrează paralelismul dintre om și mediul în care acesta trăiește.

În aceeași sferă a celor marginalizați, mai precis în lumea prostituatelor, se circumscrie și serialul *Aventuri malteze*, semn că la Brunea-Fox călătoria este prilej de sondare a realității și nu prilej de relaxare. Afirmția se verifică și în cazul reportajelor grupate sub genericul *Provinciale*, în care autorul ne descoperă faptul că diversitatea geografică a provinciei este în opoziție cu uniformizarea ei socială și economică.

O succintă analiză a stilului lui Brunea-Fox relevă un autor care s-a zbatut mereu între simplitatea stilului și complexitatea tehnicilor literare. S-a remarcat, de pildă, că în multe dintre reportaje, momentele subiectului sunt ușor recognoscibile sau că autorul uimește prin varietatea formulelor de incipit (referiri la opere literare, interogații retorice, direct în mijlocul acțiunii sau plecând de la concluzii, de la scrisori, comunicate etc.). S-a vorbit despre stilul simplu al scrierilor lui Brunea-Fox, dar au fost remarcate ingeniozitatea comparațiilor (*„mizeria... sângerează ca o rană de pe care s-ar smulge brutal bandajul”*, *„sommul tradițiilor e compact ca betonul”*, *„Orașul e invadat de fluxul mâinilor miloage, ca o plajă de meduze”*), cea a personificărilor (*„visul zace ca un înger tăiat”*; *„Trenul tăcânea și gema. Își poticnea mădularele, își scârția încheieturile. Era un bocet de osii, de scândură obosită, de balamale ruginite, de hamuri ferecate.”*) sau a epitetelor (*„patricieni usturoiați”*; *„sărăcie militantă”*).

„Scrieți băieți, numai scrieți. În limitele realismului-socialist”. Acesta pare să fie dictonul ce a guvernat peste patru decenii literatura română, în timpul regimului comunist. Reportajul avea să se numere printre preferatele noilor dogme literare impuse pentru că, prin definiție, el oferea armele reflectării unei „realități” inexistente prezentate ca reală sau, altfel spus, era capabil să întrețină confuzia totală *„între «ceea-ce-este» și «ceea-ce-se-spune-că este»*”, consideră Carmen Mușat. De aici pornește analiza reportajului românesc în perioada comunistă, în cel de-al VI-lea capitol al lucrării. S-a scris reportaj poate mai mult decât în oricare altă perioadă, peste 120 de volume fiind publicate numai în perioada 1944-1974. Au fost elogiați scriitorii și ziariștii care străbăteau sate și orașe în căutarea temei pentru următorul reportaj. Termenul „căutare” nu-și are, însă, locul în multe dintre scrierile acestor ani, pentru că tipicul din literatură, preceptele dictate pe cale politică au funcționat și aici, uniformizând reportajul și producând adeseori copii la indigo. Dincolo de avalanșa de reporteri și reportaje, perioada comunismului a înregistrat, probabil, și cele mai multe teoretizări asupra genului/speciei. Ani buni, revista „Presa noastră” a acordat spații generoase opiniilor cu privire la reportaj. S-au organizat mese rotunde, s-a dezbătut problema reportajului în diferite publicații și astfel această specie a fost nu doar răsfățată practicienilor, ci și a teoreticienilor, iar explicația rezidă în faptul că *„reportajul a fost prima școală a poleirii realului și minciunii lirice din care se trage întreaga*

producție artistică «pe linie» promovată atât în regimul Dej, cât și în regimul Ceaușescu», susține Eugen Negrici. În acest context de hiatus cultural, reportajul nu poate fi discutat decât prin prisma condițiilor istorico-politico-literare ale vremii, atât din punct de vedere al scriiturii, cât și al teoriei.

Îndrumarea spre reportajul literar a rodit în mii de reportaje și sute de volume. „Scânteia”, „România liberă”, „Contemporanul” și „Flacăra”, alături de alte publicații, s-au achitat de „datoria” de a publica reportaje semnate atât de reporterii de tradiție, precum Geo Bogza sau F. Brunea-Fox, cât și de nume noi ale gazetăriei sau literaturii: Petre Dumitriu, Dan Deșliu, Maria Banuș, V. Em. Galan, Ilie Purcaru, Traian Coșovei, Nicolae Dragoș, Nicolae Ada, Neagu Udroi, Pop Simion, Petre Dragoș, Constantin Mitea, Victor Bârlădeanu, Victor Vântu, Paul Anghel, Eugen Barbu, Traian Filip, Vasile Nicorovici, Viniciu Gafița, Alecu Ivan Ghilia, Valentin Hossu-Longin, Mihai Negulescu, Veronica Porumbacu, Nina Casian, Eugen Jebeleanu, Oscar Lemnar, etc. Având în vedere mulțimea numelor și a reportajelor, s-ar putea crede că plaja tematică a fost destul de vastă, însă, așa cum spuneam, literatura și publicistica au fost concepute ca instrumente ale comunismului, iar cei care voiau să fie publicați se încadrau tematicii alocate. În consecință, inspirația a fost căutată în mediul industrial (*Orașul flăcărilor* - Vasile Nicorovici, *Pământul oșelului* - Traian Filip, *Lumină!* - Radu Cosașu), în lumea satelor (*Victoria de la Olțina* - Paul Anghel, *Cununa de spice*), printre muncitori, clăditorii ai socialismului (*Expres '65* - Romulus Rusan, *Port dunărean* - Eugen Teodoru, *Ca un clopot sună lutul* - Dona Roșu) sau a încercat să surprindă noile dimensiuni ale unor regiuni sau așezări (*Farmecul genezei* - Traian Coșovei, *Scrisori din Bărăgan* - Alecu Ivan Ghilia, *Periplu moldav* - Grigore Ilisei etc).

Cvartetul reportajelor propagandistice este completat de reportajele de călătorie în URSS. Nu oriunde în literatura română s-a făcut (ab)uz de atâtea epitete și superlative, ca atunci când scriitorii sau publiciștii au poposit în „regatul ceresc” al URSS. Tradiția deschisă în 1936 prin volumul *URSS azi* al lui Alexandru Sahia a înflorit în perioada comunistă, atât în numărul de scrieri de călătorie tributare ideologiei, cât și în stilul acestora. În 1946, Mihail Sadoveanu este unul dintre primii scriitori care își asumă tonul apologetic al călătorilor în URSS, prin impresiile reunite în *Caleidoscop*. Scrierile inspirate de acest voiaj pot fi înglobate reportajului doar tangențial, dar sunt edificatoare pentru dicteul paradigmei politice în cultură. Propagandistic este și tonul lui Geo Bogza în *Meridiane sovietice*, iar cheia de lectură ne este furnizată încă de la început prin prologul *Lenin: „Lenin e omul pe care-l iubesc milioane de oameni. Îl iubesc milioane de oameni cu cea mai profundă dragoste de care sunt în stare, ca și cum în clipa morții Lenin i-ar fi chemat pe fiecare în parte, lăsându-le moștenire tezaurul inimii lui uriaș și fierbinți.”*

O datorie din demonstrarea marilor realizări ale construcției socialiste îș fac și Cezar Petrescu, și Zaharia Stancu, și Ion Pas. Pe poziții întrucâtva opuse se situează G. Călinescu, într-o serie de reportaje axate pe demonstrarea normalității societății sovietice

Mult discutata caducitate a reportajului literar nu a rămas fără urmări în perioada comunistă, așa că semnalul de alarmă, dat la începutul celui de-al șaptelea deceniu în literatura română, precum și relativa libertate literară de după 1965, au deschis drumul unor teme subversive și în publicistică. S-au remarcat astfel voci publicistico-literare ce au reușit să ocolească paradigma propagandei oficiale sau care, deși s-au încadrat paradigmei și au avut ca subiect prefacerile socialiste, nu au uzitat o schemă fadă și un limbaj și mai fad. Reporterii precum Cornel Nistorescu, Dan Mucinic, Sânziana Pop, N. Prelipceanu și Fănuș Neagu sunt exemple în acest sens.

Fără să se sustragă întotdeauna tematicii realist-socialiste, Sânziana Pop schimbă registrul abordării reportajului și reușește să-și construiască textele fără să uziteze de limbajul caduc, apologetic. Scrie despre șantiere, despre reuniuni literare, cene muncitorești, despre lumea satului, dar modul de abordare prevestește revigorarea reportajului și părăsirea cadrului strâmt al paradigmei politice. Cheia utilizată este cea a unei constante referiri la sine, prin abordarea unui reportaj al interiorizării, în care exteriorul este captat, esențializat și re-creat prin formula onestității față de realitate și a disocierii de confuzul dublet «ceea-ce-este» și «ceea-ce-se-spune-că este».

Ferite de demagogie sentimentală, dar nu lipsite de sensibilitate, ferite de tematica apologetică, dar nu lipsite de umanitate sunt și volumele de reportaj semnate de Cornel Nistorescu. Nota comună a acestora rezidă în umanitatea redescoperită în poveștile unor oameni obișnuiți. Un autor omniscient ne introduce în lumea Mariei, femeia care abia după 40 de ani are posibilitate să își îngroape logodnicul căzut în război; petrecem apoi câteva zile în spital, printre medici care implantează mii de stimulatori cardiace; călătorim printre mocani și în mahalale unde bucureștenii cresc vaci și porci; cunoaștem deținuți și prostituate sau copii de 16 ani care muncesc o vară întregă singuri la strânsul porumbului, la sute de kilometri de casă sau primim lecții de viață de la copiii nevăzători.

În rândul celor care au reușit să se sustragă dogmelor politice trebuie amintit și Fănuș Neagu: deși s-a remarcat ca ziarist de sport, el reușește să construiască reportaje în care înglobează teme adiacente. De asemenea, stilului apologetic i se sustrage și Ioan Grigorescu, cel care redimensionează clasicul reportaj de călătorie conferindu-i o latură socială și readucându-l în literatura de frontieră.

Tributari bagajului informațional apriori dobândit sunt trei călători - Mircea Malița, Tudor Vianu și Al. Rosetti, dar gradul informațional și stilul scriiturii sunt diferite. În schimb, cărțile poștale ale lui Eugen Barbu sau Anei Blandiana pot fi încadrate reportajului doar tangențial. Departe de tradiția jurnalului sau memorialului de călătorie este și scrierea argheziană *Cu bastonul prin București*. Acesta nu e un ghid „pentru călăuzirea vizitatorilor sosiți cu trenul și automobilul. E vorba mai mult de o succesiune de impresii, măcar și contradictorii”, ne avertizează autorul încă înainte să treacă la derularea lor. Scrierea poate fi privită și ca o istorie interiorizată a unei călătorii efectuate, deopotrivă, în timp și spațiu. Dar cum totul are la bază notițe, geografia socială și temporală a Bucureștiului e ușor de recreat, atât doar că e o geografie puternic trecută prin filtrul sentimental al autorului.

„Reportajul n-a murit? Azi îl vedem și nu e”, „Mulți reporteri, puține reportaje” titrează revistele de cultură atunci când problematica reportajului postdecembrist este supusă dezbaterii. Adică, destul de rar. Nu mulți sunt teoreticienii literari sau jurnaliștii care se apleacă asupra condiției actuale a reportajului, iar o primă explicație a acestui fapt rezidă tocmai în raritatea cu care se scrie astăzi reportaj de calitate. Aceasta este punctul de la care pornește cel de-al VII-lea capitol al prezentului studiu, *“Revoluția” reportajului*. Sunt foarte rari jurnaliștii care se încumetă să abordeze această specie, iar în ceea ce îi privește pe scriitorii care se apleacă asupra genului, vorbim deja de penurie, dar să nu uităm că dezvoltarea și consolidarea acestui gen în gazetăria românească s-a datorat mai ales scriitorilor sau celor cu afinități scriitoricești și tocmai contribuțiile lor au determinat crearea aceluia tip de reportaj care își găsește locul, deopotrivă, în literatură și gazetărie.

Ritmul alert, numeroasele canale de informații fac ca reportajul să se scrie astăzi diferit față de *grand reportage*-ul perioadei interbelice, de pildă. Dar chiar dacă unele schimbări de perspectivă se impun, ele nu ar trebuie să se detașeze de o condiție esențială a oricărui text literar sau jurnalistic: să fie bine scris. Și totuși, acesta este călcâiul lui Ahile al reportajului postdecembrist: calitatea scriiturii. Și am putea adăuga: receptarea publicului și calitatea publicului. În consecință, discuția despre starea reportajului contemporan are ca punct de pornire faptul că instituțiile mass-media sunt astăzi societăți comerciale care trebuie să supraviețuiască economic vorbind, iar în acest context, atenția instituțiilor de presă scrisă se îndreaptă spre materialele sau mai bine zis subiectele care „vând”, iar reportajul nu pare să se numere printre speciile profitabile. Aceasta este una dintre concluziile enunțate în urma unei anchete inițiate în anul 2006 de „Dilema veche” pentru a cerceta starea reportajului contemporan. Cea de-a doua concluzie subliniază faptul că, în cazul reportajului, nu se poate vorbi de o evoluție, ci de o involuție, atât din punct de vedere stilistic, cât și tematic. Pentru început, în primii ani de după Revoluția din 1989, reportajul „se oglindea” în *„descrieri mizerabil-exotice și narațiuni care arătau cât de rău era la noi și că nu avem nici o șansă să ieșim din starea asta”*, crede Iulian Comanescu. Apoi, reportajul s-a transformat în investigații și anchete, ce abundau în detalii sordide. Anul 2000 a adus o nouă cotitură, iar interesul reporterilor s-a canalizat pe VIP-uri.

Astăzi, domină reportajul de fapt divers, reportajul senzațional, cel de eveniment și cel axat pe viața vedetelor. Această succintă tipologie a reportajului contemporan poate fi completată cu câteva considerente de ordin general: în primul rând, se remarcă faptul că, deși destule publicații au rubrici speciale intitulate „Reportaj”, articolele publicate sub acest generic se apropie mai degrabă de simple relatări sau de *feature*. Apoi, se constată că, indiferent de categoriile în care pot fi încadrate, penuria de mijloace arhitectonice este o constantă, la fel ca și vocația lui homo narativus. În plus, ultimele două decenii au marcat o orientare tot mai pregnantă spre oralitate și spre colocvial a limbajului utilizat de presă scrisă. Nota literaturizantă este în mod evident cenzurată în favoarea unui limbaj „televizată” și „internautizat”, care tinde să dărâme granițele între mediile de comunicare și, parcă, vrea să amăgească publicul punând semnul egalității între presa scrisă și cea vizuală.

Excepțiile sunt rare, pentru că puține sunt cazurile în care autorul își construiește o prezență semnificativă, atât la nivel lingvistic, cât și narativ, prin îmbrățișarea unui triplu rol, de autor, narator și personaj. O asemenea excepție este Viorel Ilișoi, un reporter ce dovedește prin tematică și stil că reușește să se diferențieze de marea masă a reporterilor de azi.

Concluziile acestui studiu stau sub semnul unei întrebări: este reinventarea reportajului, o șansă pentru presa scrisă? Timp de mai bine un secol, reportajul a căutat și a găsit mereu modalitățile transformării și supraviețuirii sale. S-a transformat din prințesă în Cenușăreasă, din portavoce a poporului în instrument al discursului politic, și-a uitat limbajul și a inventat un altul, a uitat realitatea reală în favoarea unei realități false, politic create, altfel spus s-a dovedit a fi una dintre cele mai proteice componente ale culturii române. Destinul reportajului nu a fost lipsit de tribulațiile inerente unei specii hibrid create de două mame, literatura și gazetăria, care s-au luptat mereu revendicându-l, iar victoriile lor alternate s-au demonstrat prin înfățișarea mereu cameleonică a speciei. În acest context, întrebarea pare să fie una singură: care sunt caracteristicile noii înfățișări a reportajului? Ar fi, probabil, o nepolitețe pentru existența cameleonică a acestei specii să întrebăm dacă va supraviețui în era Internetului și a comunicațiilor multimedia. Și atunci, într-o cultură în care reportajul nu s-a

desprins niciodată total de literatura mamă, ce ar trebui să ne facă să credem că nu ar avea același destin ca un poem sau o povestire și nu și-ar crea o nouă existență deopotrivă în pagini electronice și pe coli de hârtie?! Probabil că următoarea față a reportajului se va scrie deopotrivă online și în tipărite, pentru că aceasta este specia ce exprimă realitatea în cel mai înalt grad mimetic și stilistic. În atari condiții, reportajul nu își poate înceta existența, chiar dacă, fără îndoială, își va schimba din nou condiția.

Cum va arăta noul reportaj în cultura română? Părerile se înscriu pe două direcții: fie își va continua migrarea spre genul *feature* și spre reducerea textului, fie se va întoarce la valorile din trecut, reinventându-se prin literatură. Relaționarea reportajului de azi și de mâine cu literatura este un drum cu dublu sens: apetența pentru literatura-document în rândul scriitorilor și cititorilor, pe de o parte, și reîntoarcerea la plăcerea cititului, deci și la plăcerea lecturării reportajului, pe de altă parte. Revigorarea reportajului trebuie căutată, însă, în primul rând, în paginile ziarelor, mai ales că aceasta este specia care poate contribui fundamental la supraviețuirea presei scrise. Această rezistență ar avea un dublu sens: ar contribui la menținerea uneia dintre speciile literar - publicistice cele mai apreciate și, deopotrivă, ar echivala cu un aport considerabil în menținerea interesului cititorului pentru presa tipărită. Această linie era promovată de teoreticianul *Jean-Dominique Boucher* încă de acum 15 ani și, încet-încet, își face loc și în mass-media românească, fiind enunțată de un Marius Tucă sau Iulian Comanescu. E drept însă că analistul media Iulian Comanescu nu vorbește despre reportaj, ci mai degrabă despre *feature*, care topește elemente de reportaj. Dar dincolo de aceste deosebiri de amănunt, reporteri și jurnaliști militează pentru aceeași idee: a unui reportaj care se citește asemenea unui roman bun, a unui reportaj care vitriolează simțurile și ridică întrebări despre sine și cei din jurul nostru, a unui reportaj care spune povestea până la capăt și reușește astfel încă o dată să aducă literaritatea în gazetărie și tumultul gazetăresc în literatură. De ce? Pentru că ei cred că duetul autenticitate - scriitură rafinată din povestea recreării realității este cel care ne va determina să zăbovim câteva minute în paginile unui ziar pentru a citi un reportaj, pentru a citi realitatea.

Bibliografie

Opere studiate

- Aderca, Felix, *Mărturia unei generații*. Cu o prefață de Valeriu Râpeanu București, Editura pentru Literatură, 1967.
- Albu, Florența, *Câmpia soarelui*, București, Editura Tineretului, 1962.
- Alecsandri, Vasile, *Călătorii*. Antologie, postfață și bibliografie de Teodor Vârgolici, București, Editura Minerva, 1975.
- Alecsandri, Vasile, *Scrisori, însemnări*. Note și indici de Marta Anineanu, București, Editura pentru Literatură, 1964.
- Alexandrescu, Grigore, *Fabule și scrieri*. Ediție de I. Fischer. Prefață de Pompiliu Marcea, București, Editura pentru Literatură, 1967.
- Arghezi, Tudor, *Cu bastonul prin București*, București, Editura pentru Literatură, 1961.
- Asachi, Gh., *Opere*. Ediție critică și prefață de N. A. Ursu, București, Editura Minerva, 1981.
- Barbu, Eugen, *Foamea de spațiu*, București, Editura pentru Literatură, 1961.
- Barbu, Eugen, *Jurnal de călătorie în China*, București, Editura Eminescu, 1970.
- Băran, Tudor, *Reflexele timpului. Localități ale țării în pagini de reportaj*, București, Editura Politică, 1977.
- Bibescu, Martha, *Jurnal berlinez '38*. Traducere, note și Addenda de Dumitru Hâncu, București, Editura Vivaldi, 2001.
- Blandiana, Ana, *Orașe de silabe*, București, Editura Sport- Turism, 1987.
- Blecher, Max, *Întâmplări din irealitatea imediată: Inimi cicatrizate*. Antologie și prefață de Dinu Pillat, București, Editura Minerva, 1970.
- Bogza, Geo, *Țări de piatră, de foc și de pământ*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1939.
- Bogza, Geo, *Țara de piatră*, București, Editura de Stat, 1951.
- Bogza, Geo, *Anii împotrivirii*, București, Editura Tineretului, 1953.
- Bogza, Geo, *Scrieri*, vol. I, București, Editura Științifică pentru Literatură și Artă, 1956.
- Bogza, Geo, *Țara de piatră. Țara de piatră, Lumea petrolului, Tăbăcării, Pe urmele războiului în Moldova, Omeni și cărbuni în Valea Jiului, Tablour geografic, Meridiane sovietice*. Prefață de Paul Georgescu, București, Biblioteca pentru toți, Editura pentru Literatură, 1962.
- Bogza, Geo, *Cartea Oltului*, București, Editura Minerva, 1976.
- Bogza, Geo, *Orion*, București, Editura Minerva, 1978.
- Bogza, Geo, *Țara de pământ*, București, Editura Ara, 1991.
- Bogza, Geo, *Eu sunt ținta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi*, București, Editura Du Style, 1996.
- Bolliac, Cezar, *Pagini alese*. Prefață de George Munteanu, București, Editura Tineretului, 1956.
- Bolintineanu, Dimitrie, *Călătorii*, vol. I și II, Prefață, tabel cronologic, note și glosar de Ion Roman, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Botez, Demostene, *Chipuri și măști. Articole. Note de călătorie*, București, Editura pentru Literatură, 1956.
- Brunea-Fox, F., *Reportajele mele 1927-1938*. Cuvânt înainte, note, antologie și ediție îngrijită de Lisette Daniel – Brunea, București, Editura Eminescu, 1979.
- Brunea-Fox, F., *Memoria reportajului*. Antologie alcătuită și îngrijită de Lisette Daniel-Brunea. Prefață de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Eminescu, 1985.
- Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*. Prefață și note de Constantin Maciuca București, Editura Tineretului, 1965.
- Capote, Truman, *Cu sânge rece: relatare fidelă a unei crime multiple și a urmărilor ei*. Traducere de Constantin Popescu, București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Caragiale, I.L., *Opere: Momente și schițe*. Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, vol. II, București, Editura de Stat, 1950.
- Caragiale, I.L., *Teme și variațiuni. Momente, schițe, amintiri*. Ediție îngrijită și prefațată de Ion Vartic, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998.
- Codru-Drăgușanu, Ion, *Peregrinul transilvan (1835-1844)*. Ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, Editura Cugetarea –Georgescu- Delafras, 1942.
- Codru-Drăgușanu, Ion, *Peregrinul transilvan*. Ediție îngrijită, prefață, itinerar bibliografic, note și glosar Corneliu Albu, București, Editura Turism, 1980.
- Comarnescu, Petru, *Chipurile și priveștiștile Americii*. Ediție îngrijită și prefață de Traian Filip, București, Editura Eminescu, 1974.
- Comarnescu, Petru, *Chipurile și priveștiștile Europei*, vol. I, Cluj – Napoca, Editura Dacia, 1980.
- Comarnescu, Petru, *Jurnal 1931-1937*, Iași, Institutul European, 1994.
- Costin, Miron, *Viața lumii*, București –Chișinău, Editura Litera Internațional, 1998.

Coșbuc, George, *Resboiul nostru pentru neatârnare. Povestit pe înțelesul tuturor*. Edițiunea a II-a, București, Editura Librăriei Școlilor, 1899.

Coșbuc, George, *Povestea unei coroane de oțel*. Ediție îngrijită și prefață de Teodor Vârgolici, București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 1992.

**** *Dimineți însorite. Culegere de reportaje*, București, Editura pentru Literatură, 1969.

Eliade, Mircea *India*, București, Editura Cugetarea, 1935.

Eliade, Mircea, *Maitreyi*. Prefață de Eugen Simion. Tabel cronologic și referințe critice de Mihai Iovănel, București, Jurnalul Național, 2009.

Filimon, Nicolae, *Escursiuni în Germania Meridională. Nuvele*. Postfață și bibliografie de Paul Cornea, București, Editura Minerva, 1984.

Golescu, Dinicu, *Însemnare a călătoriei mele, Constandin Radovici din Golești făcută în anul 1824, 1825, 1826*. Postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, București, Editura Minerva, 1977.

Grigorescu, Ioan, *Spectacolul lumii*, București, Editura Cartea Românească, 1973.

Hogaș, Calistrat, *În Munții Neamțului*. Ediția a II-a. Prefață de Domnica Filimon, București, Editura Tineretului, 1958.

Hogaș, Calistrat, *Pe drumuri de munte*. Prefață, tabel cronologic și aprecieri critice de Pompiliu Marcea, București, Editura Ion Creangă, 1982.

Hossu-Longin, Valentin, *Țara Lotrului*, București, Editura Eminescu, 1972.

Iorga, Nicolae, *Pe drumuri depărtate*. Ediție critică îngrijită, selecția textelor, studiu, note și comentarii, bibliografie de Valeriu Râpeanu, vol. I, București, Editura Minerva, 1987.

Istrati, Panait, *Spovedanie pentru învinși. După șaisprezece luni în URS*. Cuvânt înainte și traducere de Alexandru Talex, Cluj, Editura Dacia, 2006.

Istrati, Panait, *Trei decenii de publicistică. Între banchet și ciomăgeală. 1919-1929*, vol. II. Ediție îngrijită de Ion Ursulescu, București, Editura Humanitas, 2005.

Kogălniceanu, Mihail, *Opere*, vol. I. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simionescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

Macovescu, George, *Vârstele timpului*, București, Editura Cartea Românească, 1971.

Malița, Mircea, *Repere*, București, Editura pentru Literatură, 1967.

Miclea Ioan, *Leningrad*. Texte introductive de Geo Bogza și G. Călinescu, București, Editura Meridiane, 1970.

Mucenic, Dan, *Reportaje de dragoste*, Editura Eminescu, București, 1983.

Neagu, Fănuș, *Insomniile de mătase*, București, Editura Cartea Românească, 1981.

Neagu, Fănuș, *Întâmplări aiurea și călătorii oranj*, București, Editura Sport-Turism, 1987.

Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*. Prefață de Iorgu Iordan, București, Editura pentru Stat și Literatură, 1955.

Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, București - Chișinău, Editura „Litera Internațională”, 2001.

Nistorescu, Cornel, *Proprietarul de iluzii*, București, Editura Cartea Românească, 1988.

Odobescu, Alexandru, *Pseudo-cynegeticos*. Ediție de G. Pienescu. Prefață de Constantin Maciua, București, Editura Albatros, 1990.

Novăceanu, Dărie, *Reporter în Piața Ghilotinei*, București, Editura Adevărul, 1990.

Paraschivescu, Miron Radu, *Scrieri 3. Drumuri și răspântii, Bâlci la Râureni*, Ediție îngrijită de G. Zarafu, București, Editura Minerva, 1974.

Petrescu, Camil, *Publicistica*, vol. I. Ediție, prefață și note de Florica Ichim, București, Editura Minerva, 1984.

Petrescu, Camil, *Rapid-Constantinopol-Bioram. Simplu itinerar pentru uzul bucureștenilor*. Ediție îngrijită, prefață și note de Ion Cristoiu, Cluj, Editura Dacia, 1974.

Petrescu, Cezar, *Însemnări de călător. Reflexii de scriitor*. București, Editura Cartea Rusă, 1958.

Petrovici, Ion, *Însemnări de drum*. Îngrijire de ediție, prefață și tabel biobibliografic de Dumitru Petrescu, București, Editura Sport-Turism, 1983.

Pop, Simion, *Paralela 45 grade*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Preda, Marin, *Moromeții*, vol. I. Prefață de Eugen Simion, București, Jurnalul Național, București, 2009.

Pop, Sânziana, *Propuneri pentru paradis*, Iași, Editura Junimea, 1975.

Pop, Sânziana, *Scrisori din linia întâi*, București, Editura Eminescu, 1984.

Ralea, Mihail, D., *Memorial. Note de drum din Spania*, București, Editura Cultura Națională, 1930.

Rebreanu, Liviu, *Metropole*, București, Editura Liviu Rebreanu, 2004.

Rebreanu, Liviu, *Opere 15. Metropole. Amalgam*. Ediția critică de Niculae Gherman, București, Editura Minerva, 1991.

****Reportajul românesc contemporan. 1944-1974*. Antologie alcătuită de Nicolaie Mecu, Vasile Teodorescu și George Muntean. Coordonare, prefață și bibliografie de George Muntean, București,

Editura Eminescu, 1974.

Roll, Ștefan, *Ospățul de aur. Culegere de versuri și proză*. Cuvânt înainte de Al. Philippide, București, Editura pentru Literatură, 1968.

Rosetti, Al., *Călătorii și portrete: Note din Grecia, India, Israel, S.U.A., Albania, Africa, Brazilia. Diverse. Cartea albă*. Prefața și tabel bibliografic de Liviu Călin, București, Editura Sport-Turism, 1983.

Russo, Alecu, *Cântarea României*. Postfață de Teodor Vârgolici, București, Editura Minerva, 1980.

Sadoveanu, Mihail, *Opere 17. Caleidoscop, Fantezii răsăritene, Mitrea Cocor, Nada florilor, Clonț-de-fier*. Cuvânt înainte de Mihai Gafița, București, Editura de Stat pentru Literatură, 1959.

Sahia, Alexandru, *Execuția de primăvară: Nuvele, schițe, articole și reportaje*. Ediție îngrijită de Gheorghe Achiței, București, Editura pentru Literatură, 1962.

Spătaru-Milescu, Nicolae, *Jurnal de călătorie în China*. Traducere, cuvânt înainte și indicații bibliografice de Corneliu Bărbulescu, București, Editura Eminescu, 1974.

Stancu, Zaharia, *Călătorind prin URSS. Note și impresii de drum*, București, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din RPR, 1950.

Stelea, Nicolae, *Trestia de oțel. Reportaj*, București, Editura Cartea Românească, 1989.

Suciu, Titus, *Reportaj cu sufletul la gură*, Timișoara, Editura Facla, 1990.

Velea, Nicolae, *Marea de aur*, București, Editura pentru Literatură, 1961.

Vianu, Tudor, *Scrieri de călătorie*. Selecție, prefață, cronologie: Gelu Ionescu, București, Editura Sport-Turism, 1978.

Vlahuță, Alexandru, *România pitorească*. Cuvânt înainte de Zaharia Sângerozan, București, Editura Minerva, București, 1972.

Vulcan, Iosif, *Schițe de călătorie*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte, tabel cronologic, note, glosar și indice de localități de Constantin Cubleşan, București, Editura Sport Turism, 1982.

Zamfirescu, Duiliu, *Viața la țară. Tănase Scatiu. În război*. Prefață de Vasile Morar, București, Jurnalul Național, 2009.

Publicații

„Academia Cașavencu”, 2007-2010.

„Adevărul”, 1919- 1937, 1946-1951, 2000- 2010.

„Bilete de papagal”, 1928.

„Buna Vestire”, 1935-1940.

„Chemarea vremii”, 1938-1940.

„Confidențial”, 2009, 2010.

„Convorbiri literare”, 1974.

„Cotidianul”, 1991- 2009.

„Cuvânt liber”, 1933-1936.

„Cuvântul”, 1927, 1938.

„Dilema veche”, 1993-2003, 2004-2008.

„Dimineața”, 1923-1937.

„Era socialistă”, 1979.

„Evenimentul zilei”, 1993- 2010.

„Flacăra”, 1990-2000.

„Formula AS”, 1998-2010.

„Gazeta literară”, 1968.

„Glasul strămoșesc”, 1934-1940.

„Integral”, 1925-1928.

„Jurnalul național”, 1993-2010.

„Lumea românească”, 1932 - 1938.

„Observatorul cultural”, 2000-2010.

„Presa noastră”, 1972, 1973, 1974.

„Revista 22”, 2003, 2005, 2010.

„Reporter”, 1933-1938.

„Resboiul”, 1877.

„România literară”, 1931-1935, 1977-1979, 1999-2010.

„Revista culturii mozaic”, 1986.

„Revista Română de Jurnalism și Comunicare”, 2006.

„Săptămâna turistică”, 2008.

„Scânteia”, 1944-1951, 1956-1989.

„Universul”, 1925-1940.

„Universul literar”, 1927.
„Unu”, 1931.
„Viața imediată”, 1933.
„Viața românească”, 1940, 1941, 1958.
„Vreame”, 1922-1940.

Studii de estetică, teorie, critică și istorie literară

Alexandrescu, Sorin, *Privind înapoi, modernitatea*, București, Editura Univers, 1999.
Anghel, Petre, *Mihai Ralea. Vocația eseului*, București, Editura Cartea Românească, 1973.
Angheliescu, Mircea, Cristina Ionescu, Gh. Lăzărescu, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Garamond, 2007.
**** „Argesis”, Studii și comunicări, Seria Istorie, Tomul XII, Muzeul Județean Argeș, 2003.
Balotă, Nicolae, *Universul prozei*, Editura Eminescu, București, 1975.
Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura Eminescu, 1979.
Blanchot, Maurice, *Spațiul literar*. Traducere și prefață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1980.
Booth, Wayne, *Retorica romanului*. Traducere de Ileana Georgescu, cuvânt înainte de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1976.
Braga, Mircea, *Sincronism și tradiție*, Cluj, Editura Dacia, 1972.
Braga, Mircea, *Decupaje în sens*, Sibiu, Editura Imago, 1997.
Braga, Mircea, *Pe pragul criticii*, Sibiu, Transpres, 1992.
Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982.
Călinescu, G., *Principii de estetică*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
Călinescu, Matei, *Eseuri despre literatura modernă*, București, Editura Eminescu, 1970.
Ciobotea, Radu, *Reportajul interbelic românesc. Senzaționalism, aventură și extremism politic*, București, Editura Polirom, 2006.
Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane*, București, Editura Minerva, 1977.
Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, Iași, Editura Polirom, 1998.
Cromhălniceanu, Ovid S., *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, București, Editura Hasefer, 2001.
Cubleșan, Constantin, *Miniaturi critice*, București, Editura pentru Literatură, 1969.
Cubleșan, Constantin, *Curs introductiv de estetică generală*, Alba-Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918”, 2002.
**** *DEX. Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
Dimisianu, Gabriel, *Schițe de critică*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Eliade, Pompiliu, *Ce este literatura?*. Ediție îngrijită, prefață și note asupra ediției de Alexandru George, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
Elvin, B., *Geo Bogza. Studiu critic*, Editura Științifică pentru Literatură și Artă, București, 1955.
Flămând, Dinu, *Intimitatea textului*, Editura Eminescu, București, 1985.
**** *Geo Bogza interpretat de...* Prefață, notă asupra ediției, antologie, cronologie și bibliografie de Antoaneta Tănăsescu, București, Editura Eminescu, 1976.
Furet, Francois, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*. Traducere de E. Marcu și V. Russo, București, Editura Humanitas, 1996.
Ghidirmic, Ovidiu, *Camil Petrescu sau patosul lucidității*, Craiova, Scrisul Românesc, 1975.
Ghidirmic, Ovidiu, *Proza românească și vocația originalității*, Craiova, Scrisul românesc, 1988.
Guichonnet, Paul, *Mussolini și fascismul*. Traducere de Marian Ștefănescu și Antonia Kacso, note de Marian Ștefănescu și prefață de Alexandru-Murad Mironov, București, Editura Corint, 2002.
Hutcheon, Linda, *Poetica modernismului*. Traducere de Dan Popescu, București, Editura Univers, 2002.
Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Postfață de Mihai Ungheanu, București, Editura Minerva, 1977.
Iosifescu, Silviu, *Construcție și lectură*, București, Editura Univers, 1970.
Iosifescu, Silviu, *Literatura de frontieră*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971.
Ivașcu, George, *Confruntări literare*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Ivașcu, George, *Confruntări literare*, vol. III, București, Editura Eminescu, 1988.
Larroux, *Realismul. Elemente de critică, de istorie literară și de poetică*. Traducere de Valentina Fălan, București, Editura Cartea Românească, 1998.
Lefter, Ioan Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității*, București, Editura Paralela 45, 2004.

Lefter, Ioan Bogdan, *Postmodernism. Din dosarul unei „bătălii” culturale*. Ediția a II-a, adăugită, București, Editura Paralela 45, 2002.

Leonte, Liviu, *Prozatori contemporani*, Editura Junimea, Iași, 1984.

Liiceanu, Gabriel, *Itinerariile unei vieți: E. M. Cioran*, București, Editura Humanitas, 1995.

Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*. Postfață de Eugen Simion, București, Editura Minerva, 1989.

Macovescu, George, *Unele probleme ale reportajului literar*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.

Manolescu, Florin, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu multe strategii*, București, Editura Cartea Românească, 1983.

Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu, 1973.

Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, volumul III, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Micheli, Marco, *Avangarda artistică a secolului XX*, București, Editura Meridiane, 1968.

Micu, Dumitru, *În căutarea autenticității*, București, Editura Minerva, 1992.

Mușat, Carmen, *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă*. Ediția a II-a, București, Editura Cartea Românească, 2008.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, București, Editura Fundației Pro, 2003.

Nicorovici, Vasile, *Autentismul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984.

Ornea, Z., *Interpretări*, București, Editura Eminescu, 1982.

Perpessicius, *Mențiuni critice*. Antologie și prefață de Eugen Simion, București, Editura Albatros, 1976.

Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, București, Cultura Națională, 1936.

Petrescu, Liviu, *Realitate și romanesc*, București, Editura Tineretului, 1969.

Picon, Gaetan, *Funcția lecturii*, București, Editura Univers, 1981.

Piru, Alexandru, *Panait Istrati*, București, Editura pentru Literatură, 1964.

Piru, Al., *Panorama deceniului românesc 1940-1950*, București, Editura pentru Literatură, 1968.

Pop, Ion, *Avangarda în literatura română*, București, Editura Atlas, 2000.

Raicu, Lucian, *Critica, formă de viață*, București, Editura Cartea Românească, 1976.

Raicu, Lucian, *Practica scrisului și experiența lecturii*, București, Editura Cartea Românească, 1978.

Raimond, Michel, *La Crise du roman*, Paris, Librairie José Corti, 1966.

Regman, Cornel, *Confluente literare*, Editura pentru Literatură, București, 1966.

Ricoeur, Paul, *Time and Narrative*, Chicago, University of Chicago Press, 1984.

Sârbu, Ion, *Camil Petrescu*, Iași, Editura Junimea, 1973.

Scărlătescu, Doru, *Geo Bogza*, Editura Minerva, București, 1983.

Segre, Cesare, *Istorie. Cultură. Critică*. În românește de Ștefania Mincu, prefață de Marian Mincu, București, Editura Univers, 1997.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1952-1953*, Sibiu, Editura Thausib, 1995.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism. Anul 1954*, Sibiu, Fundația Culturală Fronde, 1996.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism. 1959-1960*, București, Editura Cartea Românească, 2000.

Simion, Eugen, *Scritori români de azi*, vol. II, București- Chișinău, David * Litera Internațional, 1998.

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim. Diarismul românesc*, vol. III, Ediția a 2-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Spiridon, Monica, Lefter, Ion Bogdan, Crăciun, Gheorghe, *Experimentul literar postbelic*, Pitești, Editura Paralela 45, 1998.

Steinhardt, Nicolae, *Incertitudini literare*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

Streinu, Vladimir, *Pagini de critică literară*, București, Editura pentru Literatură, 1963.

Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, București, Editura Mașina de Scris, 2005.

Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, București, Cartea Românească, 1985.

Vianu, Tudor, *Artă prozatorilor români*, vol. I. Ediție îngrijită și introducere de Geo Șerban București, București, Editura pentru Literatură, 1966.

Vianu, Tudor, *Probleme de stil și artă literară*, București, Editura Științifică pentru Literatură și Artă, 1955.

Tatarkiewicz, W., *Historia de seis ideas. Arte, belleza, forma, creatividad, mimesis, experiencia estetica*, Madrid, Tecnos, 1988.

Tomuș, Mircea, Rășfrângeri, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973.

Tomuș, Mircea, *Mișcarea literară*, București, Editura Eminescu, 1981.

Tomuș, Mircea, *Opera lui I. L. Caragiale*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2002.

Teodorov, Tzevatan, *Teorii ale simbolului*. Traducere de Mihai Murgu, prefață de Maria Carpov,

București, Editura Univers, 1983.
Vlad, Ion, *Lectura prozei. Eseuri. Comentarii. Interpretări*, București, Editura Cartea Românească, 1991.
Vlad, Ion, *Aventura formelor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
Zaciu, Mircea, *Nicolae Iorga și ceremonialul călătoriei*, București, Editura Cartea Românească, 1983.
Wellek, Rene, și Warren, Austin, *Teoria literaturii. În românește de Rodica Timiș. Studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967.

Studii de jurnalism

Bagnall, Nicholas, *Newspaper Language*, Oxford, Buitenworth-heinemann Ltd., 1993.
Boucher, Jean-Dominique, *Le reportage écrit*, Paris, CFPJ, 1995.
Brandl-Gherca, Mariana, *Reportajul ziaristic*, Timișoara, Editura Artpres, 2002.
Brielmaier, Peter, Wolf, Eberhard, *Ghid de tehnoredactare. Punerea în pagină a ziarelor și revistelor*. Traducere de Viaceslav Odobescu, București, Editura Polirom, 1999.
Chalaby, Jean K., *The Invention of Journalism*, London, Mac Millan Press Ltd., 1998.
Clark, Brenda Jean, *Consolidarea rolului design-ului la ziarele din România*, Traducere de Mihai S. Cojocă, Timișoara, Editura Brumar, 1999.
Coman, Mihai, *Introducere în sistemul mass-media*, Iași, Editura Polirom, 1999.
Fedler, Fred, *Reporting for the Print Media*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1973.
Ferguson, L. Donald și Patten, Jim, *An Introduction. Journalism Today*, USA, NTC – stockie, 1982.
Fowler, Roger, *Discourse and Ideology in the Press*, London & New York, Routledge, 1994.
Gaillard, Philippe, *Tehnica jurnalismului*. Traducere de Ilieș Câmpeanu, București, Editura Științifică, 2000.
Hangiu, I. , *Panorama presei românești contemporane, 22 decembrie 1989- decembrie 2005*, București, Editura Historia, 2006.
Jeanneney, Jean-Noel, *O istorie a mijloacelor de comunicare*. Traducere de M. Calcan, Iași, Institutul European, 1997.
Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994.
Lynch, Michael, *Stalin și Hrușciov. URSS, 1924-1968*. Traducere de Roxana Aura Duma, București, Editura All, 1994.
*** *Manual de jurnalism. Genurile jurnalistice*, vol. I și II. Ediția a II-a revăzută. Coordonator Mihai Coman, București, Editura Polirom, 2001.
Mathien, Michel, *Les journalistes et le système médiatique*, Paris, Hachette, 1992.
MacDougall, Curtis D., *Interpretative Reporting*, New York, Macmillan Publishing Co., 1982.
Mencher, Melvin, *News Reporting and Writing*, Chicago, Brown & Benchmark, 1991.
Metzler, Ken, *Newsgathering*, New Jersey, Prentice Hall, 1986.
McNair, Brian, *News and Journalism in The United Kingdom*, London & New York, 1994.
McQuail, Dennis, *Mass Communication Theory*, London, Sage Publication, 1987.
Mouilland, Maurice, Tetu, Jean-François, *Presa cotidiană*. Traducere de Valentina Pricopie, București, Editura Tritonic, 2003.
Neumann, Victor, *Istoria evreilor din România. Studii documentare și teoretice*, Timișoara, Editura Amarcord, 1996.
Paillet, Marc, *Le journalisme*, Paris, Denoel, 1974.
Petcu, Marian, *Sociologia mass-media*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
Popescu, Cristian Florin, *Dicționar explicativ de jurnalism, relații publice și publicitate*, București, Editura Tritonic, 2002.
Randall, David, *Jurnalismul universal*. Traducere de Alexandru Brăduț-Ulmanu, Iași, Editura Polirom, 1998.
Sfez, Lucian, *Simbolistica politică*, Iași, Institutul European, 2000.
Sims, Norman, *Literary Journalism in The Twentieth Century*, New York, Thomson Publishing Company, 1990.
Tismăneanu, Vladimir, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în Europa de Est*, București, Editura Athena, 1995.
Vișinescu, Victor, *Valori lexicale și stilistice în publicistica literară românească*, Editura Albatros, București, 1981.
Voirol, Michel, *Guide de redaction*, Paris, Hachette, 1992.

Bibliografie electronică

www.brat.ro
www.catavencu.ro

www.cotidianul.ro
www.culturadata.ro
www.evz.ro
www.formula-as.ro
www.jurnalul.ro
www.memoria.ro
www.moneyexpress.money.ro
www.observatorcultural.ro
www.revista22.ro
www.revistaflacara.ro
www.reportervirtual.ro
www.romaniaculturala.ro
www.romlit.ro
ro.wikipedia.org
www.zf.ro

Anexe

1. Care este raportul reportaj-literatura în cultura română postdecembristă?
2. Caracterizați starea reportajului postdecembrist în (maxim) 5 termeni/ sintagme.
3. Considerați că ar fi oportună realizarea reportajului contemporan în tradiția celui interbelic? Care ar fi posibilele avantaje și piedici?

Viorel Ilișoi, reporter

1. Reportajul postdecembrist s-a reinventat o dată cu reapariția presei libere după decembrie 1989 și, neavând un reper apropiat, după o cotitură de 50 de ani prin comunism, s-a ancorat inițial în literatură – din păcate, într-o proastă literatură. Era și firesc să fie așa, reportajul fiind, dintre toate speciile jurnalistice, mai apropiat formal și structural de literatură. În plus, în primii ani de după revoluție cei mai buni autori de reportaje erau chiar scriitorii, care și-au mutat în grabă instrumentele de lucru din pagina de carte în pagina de ziar.

Influența este una reciprocă. Literatura influențează reportajul prin aceea că îi furnizează în bună măsură mijloacele stilistice, tehnici de compoziție etc., iar reportajul i-a oferit în câteva rânduri literaturii lucrări inspirate direct din pagina gazetei, cum ar fi romanul “Spovedanie la Tanacu”, al Tatianeii Niculescu-Bran, din care a derivat apoi o piesă de teatru montată cu succes de Andrei Șerban. Când scriitorii și-au regăsit cărțile nescrise, părăsind redacțiile, reportajul a decăzut păstrând din literatura câteva reflexe, mai mult mimetic. Cu puține excepții, reportajul de azi arată o cultură literară precară și a adoptat formule noi, de import, diferite de la o publicație la alta, în funcție de preferințele șefilor de redacție. Nevoia redacțiilor de a produce cât mai mult material de presa, cât mai repede și cât mai ieftin, a coborât standardele reportajului. Reportajul nu are azi o identitate definită. Aportul lui la cultura română este nul. Sau cel mult abia perceptibil.

2. - Doamna Bovary încercând să se mențină frumoasă cu operații estetice făcute de măcelari - realitate exotică și senzațională în sos liric

3. Realizarea reportajului de astăzi în tradiția interbelică n-ar fi nici oportună, nici posibilă. Regula enunțată de Tudor Vianu în “Estetica”, aceea că istoria artei este istoria progresului tehnologic, este valabilă și la reportaj. Televiziunea, internetul, mijloacele de comunicație moderne, tehnica de calcul au impus schimbări majore în structura și în forma reportajului. De exemplu, dacă în anii '30 era nevoie de o descriere minuțioasă, dublată de o fotografie alb-negru, pentru a muta sub ochii cititorilor o realitate anume, astăzi sarcina reporterului, ajutat de tehnică, s-a schimbat semnificativ. Accentul cade pe informație și pe viteza de transmitere a ei. În acest context, din tradiția interbelică nu ar mai putea fi recuperat decât rafinamentul scriiturii. Textul impecabil stilistic va redeveni important în era informației. Ziarul tipărit zilnic, neputând ține ritmul cu informația diseminată pe canale de mare viteză, va acorda o importanță mai mare textului amplu, generos, scilipitor, de factură interbelică.

Iulian Comanescu, analist media

1. Reportajul, atâta cât mai e în presa românească, a migrat spre subgenuri definite gen home story (“Acasă la...”), monden (“Culise”), relatări de culoare de la concerte, portret cu elemente de descriere și narațiune și așa mai departe. Tradiția didactică asimilă oarecum reportajul cu reportajele realizate de scriitorii (Bogza), dar acum nu mai e cazul. Singura excepție din presa scrisă e probabil “Jurnalul național”, care își propune consecvent o abordare mai aproape de cea predată în școlile de jurnalism.

2. Specializat, endemic, prost/mediocru scris.

3. Nu cred că se poate reveni la ce a fost, atunci presa era o afacere mai elitistă, pentru oameni cu mai mult timp și mai puțin asaltați de alte media. Însă genul narativ-descriptiv-subiectiv ar putea avea succes, dacă ar fi scris mai simplu, pe subiecte cu încărcătură de știre mai mare. În definitiv, presa tipărită care reia subiectele de ieri ale televiziunilor și site-urilor de știri nu are succes și o privire personală asupra cutărui eveniment ar putea însemna un plus.

Veronica D. Niculescu, scriitor și jurnalist

1. Foarte puține dintre reportajele publicate în presa postdecembristă au valoare literară. Aș fi tentată, înainte de toate, să spun că s-au schimbat și presa, și cititorii săi. Ziarele nu mai sunt companiile noastre tihnite, de dimineață sau după-amieze lungi; răsfoite în grabă în anii '90, încă și mai în grabă de când foaia s-a mutat în pixeli, cu un cititor care adesea nu mai e dispus să citească nici măcar în diagonală, ci doar în click-uri mutate de pe un titlu pe altul. Reportajul și-a pierdut seva, autorii și-au

pierdut dorința de-a spune poveste. Într-un limbaj tot mai lemnos, folosind expresii uzate, golite de conținut real, cu o sensibilitate tot mai mimată, lipsită de autenticitate, cu un senzaționalism tot mai căutat, reportajul de azi a alungat și bruma de literatură care l-a populat cândva, numai la suprafață. Deci, nu în cotidiene, fie ele locale sau centrale, nu acolo vom mai găsi vreo brumă de literatură. Singurele locuri unde cuvintele și ideile încă mai curg într-un stil apropiat literaturii sunt revistele culturale. Reportaje pline de sevă, ale unor autori care cutreieră orașe și se pricep să *povestească*, se mai pot citi în reviste precum *Dilema veche*.

Altfel, scriitorii, condamnați de când lumea la colaborări cu diferite ziare, aleg să scrie comentariu social, politic. Scriitorul Cristian Teodorescu i se destăinuia lui Mircea Cărtărescu, recent, că atunci când scrii articole riști ca, după un timp tot ceea ce scrii să semene cu un articol. Iată în această glumă definit foarte exact raportul dintre presă și literatură – la poli opuși.

Și totuși, nu doar acum, dar nici când scriitorul nu și-a risipit cu plăcere verva și temele în pagini de ziare. E celebră exclamația lui Eminescu, în care poetul însușează tot marasmul gazetăriei, pe când trudea la *Timpul* – „de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. (...) Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung repaus ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc. Aștept telegramele Havas, ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc!” – iată atitudinea lui Eminescu față de scrisul la ziar, atât de coroziv pentru un scriitor.

Mircea Cărtărescu, și el comentator pe teme sociale și politice la un cotidian central (*Evenimentul zilei*), se destăinuia în 2009 la Sibiu: „Oamenii cred, în general, că jurnalistică și literatură sunt cam același lucru, pentru că sunt tot cu cuvinte făcute, și una și alta. Dar este ca și când ai cere unui jucător de ping-pong să joace și tenis de câmp la fel de bine. Sunt, de fapt, două sporturi cu mult mai diferite decât tenisul de câmp și fotbalul, pentru că totul este diferit. La fel, *jurnalistică este cel mai mare dușman al literaturii*, după părerea mea.” Și adăuga: „Încerc să izolez cât se poate de bine latura scriitoricească a mea și cea jurnalistică. De asta nici nu fac nici un fel de literatură în jurnalistică.”

Iar dacă Scriitorul nu face literatură în jurnalistică, să ne întrebăm *cum* ar putea să facă, și dacă ar vrea, jurnalistul.

2. Înghițit de un limbaj de lemn, cu formule repetate la nesfârșit, până la golirea de conținut („au luat cu asalt”, „bătut cu bestialitate”, „bestia cu chip de om” etc.). Sensibilitate mimată. Senzaționalism căutat. Grabă și superficialitate.

3. Nu. Mașina timpului nu funcționează. Numai dacă încercăm să ne imaginăm, și se produce un scurtcircuit. La fel, nu funcționează nici în literatură. Dacă din paginile presei a fost alungată literatura, și literatura, în parte, e suferindă, infestată de realitatea imediată – autoficțiunea, povestea personală mereu la îndemână, a alungat în cazul multor autori căutarea și plăcerea de a imagina. S-au amestecat apele, s-au mutat granițele. Putem privi la hotarele vechilor hărți, dar nu le putem forța să redevină realitate.